

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-112>

УДК 338.48:339.137

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БЛАКИТНОГО ТУРИЗМУ

THEORETICAL PRINCIPLES OF BLUE TOURISM DEVELOPMENT

Давиденко Ірина Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2212-7408>**Davydenko Iryna**

Odesa National Economic University

У статті розглянуто концепцію блакитного туризму як одного з найперспективніших напрямів сталого розвитку туристичної галузі. Акцент зроблено на взаємозв'язку блакитного туризму з блакитною економікою, що охоплює сталі форми господарювання на основі використання морських і прибережних ресурсів. Проаналізовано структуру ключових стейкхолдерів, які беруть участь у розвитку блакитного туризму, зокрема державні органи, приватний сектор, міжнародні організації, наукові установи та громадські об'єднання. Узагальнено міжнародний досвід країн Середземномор'я, Карибського басейну щодо реалізації проєктів блакитного туризму, освітніх ініціатив та екологічного менеджменту. Акцент зроблено на необхідності запровадження механізму для досягнення балансу між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та збереженням морських екосистем в рамках розвитку блакитного туризму.

Ключові слова: блакитний туризм, блакитна економіка, сталий розвиток, прибережні території, стейкхолдери.

The article examines the theoretical and methodological foundations of blue tourism as one of the key areas of sustainable use of coastal and marine resources. The work presents a conceptual justification of blue tourism, reveals its relationship with sustainable development goals and the blue economy. The evolution of the conceptual apparatus is analyzed, and the author's definition of blue tourism is formulated from the standpoint of an interdisciplinary approach. Special attention is paid to the analysis of key stakeholders in the field of blue tourism, their role in ensuring a balance between the economic, social and ecological interests of coastal regions. The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations of the formation and development of blue tourism, considering modern global challenges, environmental constraints and the need for sustainable management of coastal territories. The relevance of the topic is due to the growing interest in the preservation of marine ecosystems in the context of tourism, the implementation of international initiatives for sustainable development, in particular, «Blue Economy» and «Blue Growth», as well as the search for effective models of stakeholder interaction in coastal regions. The study used a set of methods, including system analysis, structural-functional approach, methods of comparative analysis of international experience and content analysis of strategic documents. As a result, the key characteristics of blue tourism were identified, the main groups of stakeholders were identified, their functions and interaction within multi-level governance were characterized, examples of successful implementation of initiatives in the Mediterranean, Caribbean and African countries were analyzed. A basic model of stakeholder interaction in the field of blue tourism is proposed, considering the national context, blue tourism parameters and systematization of its characteristics. The practical value of the study lies in the possibility of using the results obtained to develop strategies for the development of sustainable tourism, educational programs in the field of tourism, and the formation of policies at the local and national levels.

Keywords: blue tourism, blue economy, sustainable development, coastal areas, stakeholders.

Постановка проблеми. Відомо, що туризм є одним із головних рушіїв соціально-економічного зростання багатьох країн світу. Так, за даними Всесвітньої ради з туризму та подо-

рожей WTTC, у 2024 році внесок туристичних подорожей та туризму у світовий ВВП склав 10,9 трлн. дол. США, що становило 10% світової економіки [1]. У сучасному світі розвиток

саме блакитного туризму є доволі актуальним питанням, адже він поєднує економічні вигоди з можливістю раціонального використання природних морських ресурсів. По-перше, близько 71% поверхні Землі займають води океанів, морів та інших водних об'єктів, що робить їх надзвичайно важливими не лише для екосистеми планети, а й для соціально-економічного розвитку. По-друге, прибережні та морські райони традиційно приваблюють туристів завдяки своїм природним ландшафтам, кліматичним умовам, можливостям для відпочинку, рекреації та оздоровлення. Саме тому прибережний і морський туризм став одним із ключових сегментів туристичної індустрії, формуючи вагомий частку доходів у багатьох країнах світу.

Водночас бурхливий розвиток цього виду туризму супроводжується рядом екологічних проблем. Туристична активність на узбережжях, масове будівництво готелів, портів і розважальних комплексів, інтенсивна експлуатація природних ресурсів, забруднення води, деградація морських екосистем, руйнування коралових рифів та зміна берегових ліній – усе це є серйозними викликами для збереження довкілля. Крім того, перевантаження популярних туристичних місць призводить до втрати їхньої унікальності, зниження біорізноманіття та порушення природного балансу. Таким чином, незважаючи на економічні переваги, підсектори та види діяльності, пов'язані з прибережним та морським туризмом, завдають значної шкоди навколишньому середовищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі останніх років спостерігається зростання інтересу до концепції блакитного туризму як складової «блакитної економіки», що поєднує економічне зростання з екологічною сталістю морських і прибережних територій. Дослідження опубліковані Європейською Комісією [2], а також науковцями з університетів країн Середземномор'я, Південно-Східної Азії акцентують увагу на необхідності переходу до сталих моделей розвитку морського туризму. У фокусі екологічні ризики від надмірної туристичної активності, проблема деградації прибережних екосистем, а також пошук інноваційних підходів до управління морськими просторами. Водночас в Україні тема блакитного туризму досі не отримала належного теоретичного та прикладного осмислення, що відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень у цьому напрямі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретико-методологічні аспекти розвитку блакитного туризму потребують вивчення та структурування. Також постає необхідність переосмислення підходів до розвитку блакитного туризму як одного з видів туристичної діяльності з метою впровадження принципів сталого використання морських ресурсів, прибережних територій та популяризації екоорієнтованих видів туризму.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є визначення теоретичних засад блакитного туризму як явища. Увагу також приділено стейкхолдерам блакитного туризму, їх ролі у розвитку даного виду туризму та напрямам взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен блакитного туризму тісно пов'язаний із концепцією Блакитної економіки, яка розглядається як інноваційна модель сталого розвитку, орієнтована на раціональне використання морських і океанічних ресурсів. Блакитна економіка виходить за межі традиційного морського господарства, інтегруючи сучасні екологічні, соціальні та економічні підходи до управління водними просторами. Її діяльність охоплює широкий спектр економічних секторів, які створюють не лише економічну додану вартість, але й стійкі джерела доходу та зайнятості для прибережних громад, базуючись на збереженні екосистем та підтримці їхнього функціонування.

До ключових секторів блакитної економіки входять як традиційні галузі – морський транспорт, рибальство та аквакультура, портова діяльність, суднобудування та судноремонт, так і новітні напрями, зокрема нетрадиційна енергетика (включаючи вітрову, хвильову та припливну енергетику), морська біотехнологія (так звана блакитна біотехнологія), біорозвідка, видобуток ресурсів морського дна, підводні кабелі й трубопроводи для передачі енергії та даних.

Особливу роль у структурі блакитної економіки відіграє блакитний туризм – форма сталого туризму, що реалізується на основі збереження морських та прибережних екосистем. На відміну від масового туризму, який часто супроводжується перевантаженням природного середовища, блакитний туризм передбачає відповідальне споживання ресурсів, збереження біорізноманіття, участь місцевих громад у туристичних ініціативах та підтримку традиційного способу життя прибережного населення. Таким чином, блакитний

туризм не лише приносить економічні вигоди, а й сприяє досягненню цілей сталого розвитку, особливо в контексті охорони морського середовища, адаптації до змін клімату та соціальної інклюзії.

Протягом останніх п'ятдесяти років масовий туризм у прибережних районах та на островах зростав відповідно до моделі 3S (сонце, пісок, море). Це відкрило нові горизонти для прибережних та морських середовищ та зробило їх такими, що швидко зростають, напрямками світової туристичної галузі. З 1970-х років ХХ століття туризм сприяв розвитку підприємництва, забезпеченню зайнятості та економічному зростанню доходів на душу населення. Ця галузь також забезпечувала розширення партнерських відносин та зміцнення довіри між урядами, приватним сектором та регіональними організаціями, безпосередньо залученими до управління прибережним та морським туризмом. Приватний сектор сприяє туризму тоді, коли очікується фінансовий прибуток, тоді як державний сектор підтримує напрями діяльності, які є одночасно економічно ефективними, політично обґрунтованими та соціально справедливими.

З 1990-х років почалося активне поширення сталої моделі туризму по всьому світу, що стало відповіддю на зростаючу стурбованість екологічними, соціальними та економічними наслідками масового туризму. Важливим поштовхом для формування нової парадигми розвитку туризму стала публікація у 1987 році доповіді «Наше спільне майбутнє» (Our Common Future) також відомої як доповідь Брундтланд, підготовленої Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку під керівництвом Ґру Гарлем Брундтланд. У ній вперше було офіційно сформульовано поняття сталого розвитку як такого, що «задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [3].

Подальше закріплення концепції сталося на Саміті Землі в Ріо-де-Жанейро (1992), де була прийнята стратегічна програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» (Agenda 21), в якій було окреслено напрями сталого розвитку в різних секторах, включаючи туризм [4]. Саміт започаткував процес глобального переосмислення ролі туризму як не лише джерела прибутку, а й як інструменту збереження природного і культурного середовища та забезпечення рівного доступу до ресурсів.

З того часу принципи сталого туризму стали орієнтиром для багатьох міжнародних організацій, урядів, туристичних компаній і місцевих громад. Зокрема, Всесвітня туристична організація (UNWTO) активно просуває ідеї сталого туризму, які включають екологічну відповідальність, соціальну справедливість, економічну життєздатність, а також участь місцевого населення у прийнятті рішень щодо розвитку туристичних напрямків [5].

Таким чином, з 1990-х років модель туризму трансформувалась у глобальний рух, що прагне гармонізувати інтереси туристичної індустрії з потребами навколишнього середовища та місцевих спільнот. Цей підхід знайшов втілення в численних видах туризму, таких як екотуризм, агротуризм, зелений та блакитний туризм, кожна з яких має на меті забезпечення довгострокового балансу між розвитком і збереженням.

Останні десятиліття характеризуються цифровізацією туризму, революційна поява якого, змінила попит і пропозицію галузі, а також її стратегічне управління. Використання цифрових технологій у туризмі включає геолокаційні послуги, штучний інтелект та доповнену реальність, що призводить до підвищення ефективності в усій галузі. Основний вплив діджиталізації у сфері блакитного туризму включає спрощення організації подорожей, електронні візи та процедури отримання розумних віз, а також механізми електронного урядування. Дистанційні датчики та системи управління великими даними можуть допомогти менеджерам туристичних напрямків аналізувати та порівнювати сезонність, щоб сприяти сталому розвитку та створювати захопливі враження для туристів, одночасно ефективно управляючи місцевими ресурсами.

Також значної уваги потребує проблема забезпечення балансу між збереженням природи та фінансовими вигодами від економічної діяльності в морських районах. Хоча планування туризму традиційно зосереджувало увагу на землекористуванні, розвитку узбережжя, розміщенні та будівельних нормах, в останні роки воно було адаптовано з метою врахування екологічних та соціально-культурних аспектів.

Блакитний туризм як складова блакитної економіки передбачає взаємодію широкого кола стейкхолдерів, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні сталих підходів до управління прибережними та морськими ресурсами. Структура стейкхолдерів у цьому

контексті охоплює як державні, так і недержавні суб'єкти, що функціонують на локальному, національному та міжнародному рівнях (табл. 1).

Державні органи відіграють ключову роль у розробці стратегій розвитку туризму, створенні правових рамок і підтримці інфраструктури. Наприклад, Греція реалізувала національну стратегію розвитку прибережного туризму в межах «Blue Growth» за підтримки Європейського Союзу, що включає в себе зонування прибережних територій, збереження екосистем та розвиток екотуристичних маршрутів на островах [6]. Приватний сектор активно залучається до реалізації туристичних продуктів, що відповідають принципам сталості. Так, у Барбадосі (Карибський басейн) готелі, наприклад Eco Lifestyle & Lodge, впроваджують політику екологічної відповідальності, яка полягає не тільки у використанні сонячної енергії в готелях, але й в участі у морських програмах з відновлення коралів [6].

Міжурядові організації, зокрема Програма ООН з навколишнього середовища UNEP [7] та UNWTO, виступають ініціаторами міжрегіональних проектів. Наприклад, ініціатива Sustainable Tourism in the Caribbean підтримується UNWTO і Caribbean Tourism Organization (СТО), яка сприяє інтеграції екологічних критеріїв у роботу туристичних підприємств регіону. Неурядові організації активно залучаються до ініціатив сталого розвитку, розробки місцевих проектів, екологічного моніторингу, сертифікації туризму та просування концепцій відповідального туризму. Вони часто виступають посередниками між місцевими громадами, владою та бізнесом, захищаючи інтереси природного середовища та вразливих груп населення. Так, у Тунісі неурядова організація «Association Les Amis de Capte» розробляє проекти еко-освіти на узбережжі, залучаючи місцеві громади до екологічного туризму та збереження прибережних ландшафтів [8]. Міжнародні агентства та банки розвитку, такі

Таблиця 1

Структура стейкхолдерів блакитного туризму

№	Група стейкхолдерів	Роль у розвитку блакитного туризму	Коментарі щодо взаємодії, впливу та участі
1	Державні органи	Формують політику, здійснюють стратегічне планування, регулювання, ліцензування, розвиток інфраструктури, навчання	Ключові гравці. Забезпечують нормативно-правову базу, підтримують або гальмують ініціативи через бюрократію. Високий рівень впливу, але часто обмежена гнучкість.
2	Приватний сектор	Основний виконавець туристичних послуг, інвестор, новатор	Висока зацікавленість у комерційному успіху. Має потенціал для впровадження сталих практик, але потребує стимулів з боку держави. Часто виступає рушієм змін.
3	Міжурядові організації	Створення платформи для міжнародної співпраці, підтримка стандартів, тренінги	Забезпечують експертність, фінансування та лобіювання сталого туризму. Наприклад, UNWTO, UNEP. Активно впливають на державну політику.
4	Неурядові організації	Сприяють розвитку відповідального туризму, сертифікації, участі громад	Контролюють екологічні та соціальні ризики. Посередники між громадою і владою/бізнесом.
5	Міжнародні агентства та банки розвитку	Фінансування та підтримка соціально-економічних та інфраструктурних проектів, технічна допомога	Забезпечують грантову допомогу, впроваджують інновації, підтримують країни з низьким рівнем доходів у туристичному секторі.
6	Академічна спільнота	Генерація знань, дослідження, моніторинг, підготовка кадрів	Формує експертну базу, проводить наукове обґрунтування рішень, розробляє методики сталого управління, аналіз впливу туризму.

Джерело: складено автором

як GIZ, ЄБРР, Світовий банк фінансують проекти в регіонах, де блакитний туризм може забезпечити альтернативні джерела доходу для місцевих громад. Наприклад, в Сенегалі GIZ реалізує програму з навчання рибальських громад основам морського туризму та послуг гідів [9]. Світовий банк фінансує проект Caribbean Regional Oceanscape Project, спрямований на розвиток морського просторового планування в країнах Карибського басейну з фокусом на сталий туризм [10]. Академічні установи забезпечують дослідження та підготовку кадрів, здійснюють активні наукові розробки щодо впливу кліматичних змін на прибережний туризм і пропонують освітні програми з управління сталим туризмом.

Висновки. Блакитний туризм є одним із найперспективніших напрямів розвитку туристичної галузі, який має тісний зв'язок із концепціями сталого використання прибережних

та морських ресурсів. Цей вид туризму орієнтований на збереження екологічної рівноваги морських екосистем, розвиток економічного потенціалу прибережних громад та впровадження інновацій у сфері управління водними ресурсами. Блакитний туризм сприяє диверсифікації економіки в прибережних регіонах, створює нові робочі місця, стимулює розвиток малого й середнього бізнесу, а також підтримує збереження культурної спадщини та традицій морських громад. Водночас цей напрям туризму вимагає інтегрованого планування та участі широкого кола стейкхолдерів задля забезпечення балансу між економічною вигодою, соціальною справедливістю та екологічною стійкістю. У контексті кліматичних змін та антропогенного тиску на морське середовище, блакитний туризм виступає інструментом реалізації глобальних стратегій сталого розвитку, зокрема Цілей сталого розвитку ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR). WTTC. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact> (дата звернення: 08.07.2025).
2. European Commission. The EU Blue Economy Report 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2023. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0a4a79d8-353f-11f0-8a44-01aa75ed71a1> (дата звернення: 27.07.2025).
3. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. 400 p. URL: <https://www.unep.org/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> (дата звернення: 25.07.2025).
4. United Nations Conference on Environment and Development. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development. Rio de Janeiro, 1992. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (дата звернення: 25.07.2025).
5. UNWTO. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers. Madrid: World Tourism Organization and United Nations Environment Programme, 2005. 212 p. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214> (дата звернення: 28.07.2025).
6. Blue Growth Country and Sea Basin Reports (Mediterranean, Adriatic, Ionian and Black Sea). *European Commission. Maritime Forum*. URL: https://maritime-forum.ec.europa.eu/contents/blue-growth-country-and-sea-basin-reports-mediterranean-adriatic-ionician-and-black-sea_en (дата звернення: 20.07.2025).
7. UNEP. Blue Economy: Sharing Success Stories to Inspire Change. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2021. URL: <https://www.unep.org/resources/report/blue-economy-sharing-success-stories-inspire-change> (дата звернення: 21.07.2025).
8. Developing Ecotourism to Conserve Biodiversity in Tunisia. URL: <https://www.cepf.net/stories/developing-ecotourism-protect-biodiversity-tunisia> (дата звернення: 29.07.2025).
9. TMP partnered with GIZ to provide livelihood training to 137 Senegalese fishermen (or one of their family members). URL: <https://seefar.org/projects/tmp-partnered-with-giz-to-provide-livelihood-training-to-137-senegalese-fishermen-or-one-of-their-family-members/> (дата звернення: 29.07.2025).
10. World Bank. Preparing the Foundation for a Vibrant Blue Economy in the Eastern Caribbean. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/results/2022/05/11/preparing-the-foundation-for-a-vibrant-blue-economy-in-the-eastern-caribbean> (дата звернення: 29.07.2025).

REFERENCES:

1. Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR). WTTC. Available at: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact> (accessed July 8, 2025)
2. European Commission. The EU Blue Economy Report 2023. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2023. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0a4a79d8-353f-11f0-8a44-01aa75ed71a1> (accessed July 27, 2025)
3. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. 400 p. Available at: <https://www.une.admin.ch/une/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html> (accessed July 25, 2025)
4. United Nations Conference on Environment and Development. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development. Rio de Janeiro, 1992. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (accessed July 25, 2025)
5. UNWTO. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers. Madrid: World Tourism Organization and United Nations Environment Programme, 2005. 212 p. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214> (accessed July 28, 2025)
6. Blue Growth Country and Sea Basin Reports (Mediterranean, Adriatic, Ionian and Black Sea). European Commission. Maritime Forum. Available at: https://maritime-forum.ec.europa.eu/contents/blue-growth-country-and-sea-basin-reports-mediterranean-adriatic-ionian-and-black-sea_en (accessed July 20, 2025)
7. UNEP. Blue Economy: Sharing Success Stories to Inspire Change. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2021. Available at: <https://www.unep.org/resources/report/blue-economy-sharing-success-stories-inpire-change> (accessed July 21, 2025)
8. Developing Ecotourism to Conserve Biodiversity in Tunisia. Available at: <https://www.cepf.net/stories/developing-ecotourism-protect-biodiversity-tunisia> (accessed July 29, 2025)
9. TMP partnered with GIZ to provide livelihood training to 137 Senegalese fishermen (or one of their family members). Available at: <https://seefar.org/projects/tmp-partnered-with-giz-to-provide-livelihood-training-to-137-senegalese-fishermen-or-one-of-their-family-members/> (accessed July 29, 2025)
10. World Bank. Preparing the Foundation for a Vibrant Blue Economy in the Eastern Caribbean. 2022. Available at: <https://www.worldbank.org/en/results/2022/05/11/preparing-the-foundation-for-a-vibrant-blue-economy-in-the-eastern-caribbean> (accessed July 29, 2025)